

ŽEMAITIJA: SKAIČIAI, DATOS, FAKTAI

PARENGĖ GINTAUTAS ČIŽIŪNAS

Lietuvos didysis kunigaikštis Kęstutis (dail. A. Penkovskis) ir jo žmona kunigaikštienė Birutė (dailininkas nežinomas). Nuotraukos iš RKIC archyvo

1236 m. prie Šiaulių įvyko Saulės mūšis, kuriame žemaičiai (spėjama, kad jiems vadovavo Žemaičių kunigaikštis Vyktintas) nugalėjo kalavijuočius. Po aštuonių mėnesių įvyko kalavijuočių ir kryžiuočių politinis susijungimas. Tuo metu šiaurės ir vakarų žemaičiai palaikė glaudžius ryšius ir vieni kitiems padėjo. Tai daug kuo prisidėjo prie pergalės Saulės mūšyje. Toks jų bendradarbiavimas minėtu laikotarpiu pastebimas ir kovose prieš Mindaugą.

1248–1252 m. Lietuvoje vykstant vidaus karui, Žemaitija suskilo į dvi stovyklas. Vykinto pusėje prieš Mindaugą, kuris 1251 m. priėmė krikštą ir 1253 m. popiežiaus Inocento IV valia buvo karūnuotas vieninteliu Lietuvos istorijoje karaliumi, kovėsi tik vakarų žemaičiai. Šis karas padarė didelę įtaką žemaičių kunigaikščiams. Vėliau oficialiuose raštuose žinių apie žemaičių kunigaikščius aptinkama nedaug. Tuo laikotarpiu pradėjo iškilti didžiūnai.

1251 m. įvyko Tverų mūšis. Jo metu Žemaičių kunigaikščio Vykinto valdomą pilį puolė Mindaugas su savo kariuomene, bet jos nepaėmė ir pats buvo sužeistas. Spėjama, kad kunigaikštis Vyktintas šiame mūšyje žuvo.

1253 m. atsinaujino žemaičių kovos su Livonijos ordinu.

1255 m. žemaičiai jungtinių pajėgų vadu išsirinko kunigaikštį Algminą. Žemaičių sueigoje jis suformulavo politinę programą, kurioje buvo numatyti ne tik konkretūs žemaičių veiksmai, bet ir tikslai.

1259 m. įvyko Skuodo kautynės, kuriose žemaičiai nugalėjo Livonijos kryžiuočius. Žuvo 33 riteriai. Žemaičiai, tuo metu vykdydami atskirą nuo Mindaugo, kuris 1251 m. buvo sudaręs taikos sutartį su Livonijos ordinu, politiką, intensyviai puldinėjo Livoniją.

1260 m. liepos 3 d. įvyko Durbės mūšis, kuriame žemaičiai, vadovaujami kunigaikščio Treniotos, sumušė jungtines Livonijos ir Prūsų ordino jėgas. Mūšio metu žuvo 150 Ordino riterių. Ordinui po šio pralaimėjimo grėse visiškas žlugimas, nes iškart prasidėjo Didysis Prūsijos sukilimas.

1329 m. kryžiuočiai, vadovaujami Čekijos karaliaus Jono Liuksemburgiečio, apgulė Medvėgalio pilį, kurioje buvo apie 6 000 žmonių. Žemaičiai atkakliai gynėsi, bet buvo priversti pasiduoti. Užėmus pilį, vyrai, moterys ir vaikai buvo pakrikštyti, bet netrukus jie vėl grįžo į savo senąjį tikėjimą. Medvėgalio pilies tragedija gerokai palaužė Žemaitijos jėgas ir pasipriešinimą Ordinui. Po 1336 m. žemaičiai buvo priversti atsakyti susirėmimų su juo.

1381–1382 m. Lietuvos didysis kunigaikštis buvo Kęstutis. Jo žmona – Palangos apylinkėse gyvenusio didiko Vydimanto dukra Birutė.

1382 m. spalio 31 d. Dubysos žiočių saloje Jogailos ir Skirgailos vardu buvo pasirašytos trys sutartys su Vokiečių ordinu. Viena sutartimi Lietuvos kunigaikščiai pasižadėjo apsikrikštyti, antra – padėti Ordinui prieš jo priešus. Pagal trečiąją sutartį Ordinui buvo atiduota Žemaičių teritorija, buvusi tarp abiejų Ordino dalių iki Dubysos. Tikėtina, kad Jogaila jau 1383 m. žinojo apie projektą kviešti jį Lenkijos karaliumi ir galimybę susituokti su Jadvyga, nes jo politika įgavo savarankišką kryptį. Nutraukę santykius su Jogaila, kryžiuočiai labiau susidomėjo Vytautu ir, jį pakrikštiję, vėl pradėjo iš jo kaulyti užrašyti jiems Žemaitiją.

1382 m. rugpjūčio mėnesį Krėvos pilyje buvo nužudytas Lietuvos didysis kunigaikštis, Vytauto Didžiojo tėvas Kęstutis.

1383 m. Žemaičius Ordinui užrašė Jogaila, o 1384, 1392, 1400, 1409 m. – Vytautas. Nuo seno, gyvendama iš dalies atskirą politinį gyvenimą, Žemaitija su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste bendradarbiavo pagal reikalą ir demonstruodavo savarankišką nusistatymą. Kovose su Ordinui Žemaičiams buvo tekęs ypatingas vaidmuo. Jogaila, Vytautas ir Švitrigaila žemaičius kryžiuočiams iš viso buvo padovanoję šešis kartus.

1385 m. Jogaila su Lenkija sudarė Krėvos uniją, 1386 m. vedė Lenkijos karaliaus sosto paveldėtoją Jadvygą Anžujietę ir taip atvėrė kelią sparčiam Lietuvos krikščionėjimui ir europėjimui.

1392–1430 m. Lietuvos didysis kunigaikštis buvo Kęstučio ir Birutės sūnus Vytautas (1350–1430). Jis į istoriją įėjo kaip žymiausias Lietuvos valstybės valdovas. 1422–1423 m. jis buvo dar ir Čekijos karalius. Vytautas nuo Baltijos iki Juodosios jūros išplėtė Lietuvos teritoriją, sustiprino valstybės vidinę integraciją, įdiegė naują administracinę sistemą. Vytauto Didžiojo valstybė visiems laikams išliko Lietuvos politinio savarankiškumo simboliu ir idealu.

1398 m. spalio 12 d. Vytautas Didysis su Kryžiuočių ordinu Nemuno saloje sudarė sutartį (Salyno taika), pagal kurią Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė (LDK) Ordinui užrašė Žemaičius iki Nevėžio upės. Iki to laiko žinomi Žemaičių padovanojimai Ordinui buvo tik pergamentiniai pažadai, o ši sutartis ir Vytauto pažadas padėti užvaldyti Žemaičius, kryžiuočiams kėlė pagrįstas viltis. Ordinas Žemaičius valdė tik iki 1401 m. – kol Vytautas Vilniaus ir Radomo aktais formaliai įgijo Lietuvos didžiojo kunigaikščio titulą. Tais pačiais metais sukilę žemaičiai sunaikino dvi pilies, kurias Ordinas

(Nukelta į 6 p.)

Vytauto Didžiojo portretas. Nežinomas XVII a. Lietuvos dailininkas. Kūrinyt saugomas Lietuvos dailės muziejuje. Nuotrauka iš RKIC archyvo

(Atkelta iš 5 p.)

buvo pasistatęs Žemaitijoje. Po šio žygio Ordinas Žemaitijoje nebeturėjo kur įsitvirtinti ir jis galėjo į Žemaitiją rengti tik įprastus karinius žygius. Tada Ordinas apkaltino Vytautą, jog šis sukurstė žemaičius.

1400 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas su kariuomene padėjo Vokiečių ordinui užimti Žemaitijos teritorijas, kurias jis Ordinui buvo perleidęs Salyno sutartimi.

1404 m. Jogaila ir Vytautas sudarė Racionžo taikos sutartį su Vokiečių ordinu. Šia sutartimi buvo patvirtinta, kad Žemaitija iki Nevėžio upės priklauso kryžiuočiams, kad žemaičiai neturi teisės prekiauti su Lietuva.

1410 m. įvyko Žalgirio mūšis, kuriame jungtinė lietuvių kariuomenė kartu su Lenkija sumušė Vokiečių ordiną.

1411 m. vasario 1 d. Vyslos saloje priešais Torūnę Lietuvos ir Lenkijos valstybės pasirašė sutartį su Vokiečių ordinu, pagal kurią Vytautui ir Jogailai iki gyvos galvos atiteko Žemaitija.

1411 m. Vytautas Žemaičių seniūnu paskyrė Kęsgailą Valimantaitį.

1411–1795 m. Žemaitija buvo seniūnija. Ji buvo teritorinis administracinis vienetas, kuris apėmė vakarinę Lietuvą iki pat Nevėžio.

Žemaitiją sudarė žemės, o vėliau – valsčiai. XVI a. I p. čia veikė 29 valsčiai, kurie vėliau beveik nekito. Be jų, į Žemaitijos seniūniją dar įėjo Jurbarko apylinkė ir didžiojo kunigaikščio Skirsnemunės dvaras (Užnemunės apylinkės, priklausiusios Vilkijos ir Veliuonos valsčiams bei Skirsnemunės ir Jurbarko dvaras).

Nuo XV a. 5 dešimtmečio pradžios Žemaičių seniūnija dar buvo vadinama ir Žemaičių kunigaikštyste. Jos kunigaikščių titulavosi Lietuvos didysis kunigaikštis.

1413 m. Vytautas pirmasis iš Lietuvos valdovų Žemaičiams suteikė privilegiją (šio dokumento tekstas nėra išlikęs).

1413 m. Vytautas ir Jogaila, savaitei nuvykę į Žemaitiją, simboliškai ją krikštijo, tuo tikėdamiesi susilpninti Ordino pretenzijas į Žemaičių žemę.

Po Žemaitijos krikšto žemaičiams susidarė geresnės sąlygos susipažinti su Vakarų Europos kultūra, naudotis šių šalių švietimo pasiekimais. Mokytiis Krokuvos universitete pirmieji studentai iš Žemaitijos pradėjo 1458 metais. Daugiausia iš pradžių į Vakarų Europos aukštąsias mokyklas studijuoti važiuodavo jaunuoliai iš Kražių, Viduklės, Kaltinėnų, Raseinių, Kelmės, Varnių, Platelių, Alsėdžių, Telšių.

Mokyklų tinklas Žemaitijoje pradėjo formuotis XV amžiuje. Spėjama, kad pirmoji paparinė mokykla pradėjo veikti Kražiuose. Pradinių (parapinių) mokyklų skaičius Žemaitijoje ėmė didėti XVI a. pradžioje. Tuo laiku bažnyčių fundacijų aktuose užsimenama apie Tauragės, Joniškio, Telšių, Jurbarko, Krekenavos, Veliuonos, Šiaulėnų, Žagarės, Betygalos, Saločių, Sedos mokyklų įsteigimą.

1415 m. Konstancoje (Šveicarija) įvyko bažnytinis susirinkimas, kur buvo sprendžiamas ir Žemaičių likimas. Žemaitijos reikalai buvo viena iš svarbiausių priežasčių, kuri subrandino didįjį konfliktą, žinomą Žalgirio kautynių vardu. Bet ir po Lietuvos-Lenkijos pergalės šiame mūšyje aiškumo nebuvo. Pirmieji ginčai tarp Vytauto ir Ordino prasidėjo dėl Žemaičių sienų. Tada, 1414 m., Vytautas ir Jogaila paskelbė Ordinui karą. Karui užsitęsęs, popiežius Jonas XXIII atsiuntė savo legatą, Lozanos vyskupą Vilhelmą, kuris popiežiaus vardu pakvietė ginčą spręsti bažnytiniame susirinkime. Į Konstancos bažnytinį susirinkimą Vytauto iniciatyva atvyko 60 pakrikštytų žemaičių bajorų. Jie susirinkimui pateikė garsųjį Žemaičių skundą, kuriame daugiausiai buvo kalbama apie blogybes, kurias iš Ordino patyrė žemaičiai. Tačiau Konstancoje Ordinas turėjo daug šalininkų ir atsakymai į Žemaičių skundą buvo gana kieti ir agresyvūs. Kryžiuočiai Konstancoje pripažino tik tai, kad jie Žemaitiją laiko kaip „slidų unguorį už uodegos“. Konstancos bažnytinis susirinkimas neišsprendė Žemaitijos problemos, tačiau jo metu Jogaila ir Vytautas, kaip to žemaičiai prašė savo skunde, buvo įgalioti, „kad jie, pasiėmę Vilniaus vyskupą Petrą ir Lvovo arkivyskupą Joną, atvyktų į Žemaitiją ir mus pakrikštytų, pastatytų mūsų krašte katedrą ir bažnyčių“.

1417 m. vasarą, į Žemaitiją atvykus Vytautui ir Vilniaus bei Lvovo vyskupams, buvo pakrikštyta tūkstančiai žemaičių, o 1417 m. rudenį, baigiant krikštyti Žemaitiją, Vytautas vėl atvyko į šį kraštą ir pats parinko vyskupijos sostinę – Medininkus. Ten buvo pašventinta Katedros bažnyčia. Taip oficialiai 1417 m. spalio 24 d. buvo įkurta Žemaičių (Medininkų) vyskupija, kurios centru tapo Varniai.

1418 m. Lietuvos Didysis kunigaikštis Vytautas, formuodamas ir stiprindamas bajorų luomą Žemaitijoje, pradėjo bajorams dalyti valstiečius kaip veldamus¹. Pastarieji privalėjo dirbti bajorų ūkyje

¹ Veldamas – valstietis su šeima ir turtu, Didžiojo kunigaikščio padovanotas bajorui ar kokiam pareigūnui.

ir taip padėti bajorams ruošti karui. Daugelis žemaičių tokia tvarka buvo nepatenkinti ir kelių Žemaitijos sričių gyventojai pasipriešino naujovėms, sukilo, išvarė kunigus, perėjo prie pagoniško tikėjimo, užpuolė Vokiečių ordino žemes.

1422 m. rugsėjo 27 d. Lietuva (Vytautas) ir Lenkija (Jogaila) sudarė sutartį su Vokiečių ordinu (Melno taika), kuria buvo išspręsta Žemaitijos problema. (1422 m. Jogaila su Vytautu paskelbė Ordiniui karą ir, sujungę savo kariuomenes, iš Lenkijos įsiveržė į Ordino žemes. Pastarasis buvo nepasiruošęs kariauti ir gynėsi tik pilyse. Lietuvių ir lenkų kariuomenės nusiaubė visą kraštą. Ordino magistras buvo priverstas paprašyti taikos. Lietuvai atiteko beveik visa Žemaitija. Vokiečių ordinui, nežiūrint Vytauto pastangų, buvo užleistas Nemuno žiotys ir patogus priėjimas prie jūros bei Klaipėda.) 1422 m. nustatytos sienos išsilaiškė beveik penkis amžius (iki 1919 m.). Nemuno žiotys ir Klaipėda Prūsijai priklausė iki 1923 m.

Kai 1440 m. Trakų pilyje buvo nužudytas Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Kęstutaitis, Lietuvos ponų delegacija, nuvykusi į Varšuvą, prašė Lietuvos sostą užimti Jogailos sūnų Kazimierą. Žemaičiai tam pasipriešino – jie vieningai rėmė Žygimanto sūnų Mykolą. Laukdami palankių Mykolo žygių, žemaičiai sukilo ir išvarė seniūną Kęsgailą. Žemaičių priekyje buvo pagonis Daumantas, kuris nuėjo Vytauto bandytu politiniu keliu – ieškojo pagalbos pas kryžiuočius. Kazimierą rėmė Vilniaus ir Trakų aukštieji pareigūnai jau buvo į Kauną sutraukę kariuomenę ir norėjo jėga palaužti Žemaičių užsispyrimą. Pajutę, kad Mykolas pabėgo į Mozūrų, o pagalbos iš Ordino nesulauks, Žemaičiai sutiko derėtis. Jie reikalavo patvirtinti savivaldą. Kazimieras tada priėmė jų sąlygas ir patvirtino Žemaičiams privilegiją.

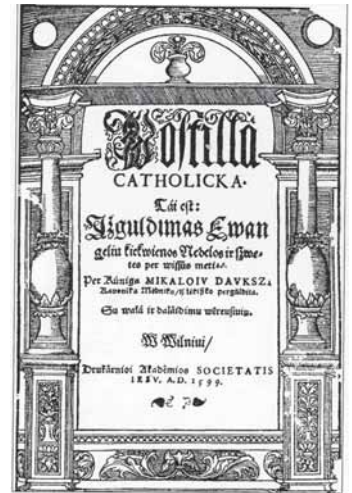
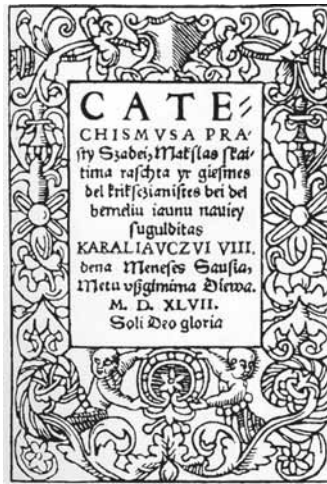
1441 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Kazimieras suteikė Žemaičiams privilegiją, kuri kraštui garantavo suverenitetą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sudėtyje. Tai kartu buvo ir Vytauto suteiktos privilegijos Žemaitijai pratęsimas. Kazimiero privilegija buvo surasta 1661 m. Žemaičių žemės pilies teismo V knygoje. Žemaičiai pagal šią privilegiją turėjo išlaikyti tik tuos LDK dvarus, kurie buvo prie Vytauto. Kas prie Vytauto neturėjo pareigos pjauti šieno ar eiti į pilių statybos darbus – tie buvo paliekami laisvi. Kazimieras patvirtino visus dovanojimus bajorams ir kitiems kilmingiesiems, kuriuos buvo suteikęs Vytautas, Švitrigaila ir Žygimantas. Kazimieras pasižadėjo už Nevėžio upės nesiuntinėti savo pareigūnų ir teismų vykdytojų. Patiems žemaičiams buvo suteikta teisė rinktis sau valdininkus ir seniūnus, kuriuos Kazimieras turėjo patvirtinti. Tvirtindamas žemaičių laisves, Kazimieras savo žinioje pasiliko tik Vytauto medžioklių vietas. Kazimiero privilegiją, vis pridėdami naujų laisvių, vėliau tvirtino Aleksandras (1492 m.), Žygimantas Senasis (1507 m.), Žygimantas Augustas ir Zigmantas Vaza, o 1492 m. – ir LDK kunigaikštis Aleksandras (1569 m.).

1457 m. Vaivados Jono Goštauto vadovaujama Ponų taryba, nors ir gavusi pažadą ateityje prisijungti kryžiuočių kadaise užimtas lietuviškas žemes, atsisakė suteikti Lenkijai, kuri tuo metu kariavo su Prūsija (Trylikos metų karas, 1454–1466 m.), finansinę ir karinę paramą. Žemaitijos seniūno Jono Kęsgailos vadovaujami žemaičiai apgulė Klaipėdą, bet neužėmė jos ir, blokuodami kelius, trukdė Livonijos ordinui teikti pagalbą Prūsijai.

1469 m. Žemaitijoje, prie Varnių katedros, įsteigta mokykla.

1440–1492 m. Žemaitijoje buvo pastatytos 5 bažnyčios: Alsėdžiuose, Krakėse, Pašvitinyje, Šiauliuose, Šiluvoje.

Apie XVI a. iki pat Baltijos jūros gyvenę kuršiai perėjo prie lietu-

1547 m. išleistas pirmosios lietuviškos knygos – Martyno Mažvydo „Katekizmo“ – ir 1599 m. Lietuvoje išspausdintos Mikalojaus Daukšos „Postilės“ tituliniai lapai

vių kalbos, nors dalis jų, ypač Mažojoje Lietuvoje gyvenę kuršiai, ir toliau kalbėjo kuršių kalba.

1527 m. valdovas, atsakydamas į žemaičių bajorų skundus, kad Žemaičių seniūnas piktnaudžiauja savo valdžia, apribojo jo teises ir daugumą valsčių pradėjo valdyti pats. XVI a. Žemaitija buvo suskirstyta į 29 (kartais nurodoma, kad 28) pavietus.

1529 m. didysis kunigaikštis išleido „Nuostatus Žemaitijos žemei“, kuriuose buvo raginama atsiradusį maisto produktų perteklių parduoti rinkoje.

XVI a. Žemaitijos kultūriniam gyvenimui, švietimui didelę įtaką darė reformacija.

1547 m. sausio 8 d. Karaliaučiuje buvo išleista pirmoji lietuviška knyga – Martyno Mažvydo „Katekizmas“.

XVI a. viduryje Žemaičių vyskupystėje buvo 38 bažnyčios.

1569 m. sudaryta Liublino unija, kuria buvo sutarta įkurti bendrą Lenkijos-Lietuvos valstybę.

1579 m. Vilniuje įkurtas universitetas, kuriame nuo pat pirmųjų metų mokėsi didelis būrys jaunuolių iš Žemaitijos.

1581 m. padėtas pagrindas Varnių kunigų seminarijai. Lėšas patalpoms statyti skyrė vyskupas Merkelis Giedraitis.

XVI a. pab. – XVII a. pr., vadovaujant vyskupui Merkeliui Giedraičiui, daug dėmesio skirta Žemaičių vyskupijos organizacijai sutvarkyti.

1595 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje (Vilniuje) išleista pirmoji lietuviška knyga – į lietuvių kalbą išverstas Ledemos „Katekizmas“. Knygą išvertė, spaudai parengė Varnių kanau-ninkas Mikalojus Daukša. Šiam darbui jį paskatino Žemaičių vyskupas Merkelis Giedraitis. Katekizmas buvo skirtas Žemaičių vyskupystei.

1599 m. Mikalojus Daukša lietuvių kalba išleido garsų J. Vuje-ko „Postilės“ vertimą. Knygoje publikuojama ir M. Daukšos para-šyta prakalba lenkų bei lotynų kalbomis.

XVI a. pab. – XVII a. pr. Žemaičių vyskupu dirbęs Merkelis Giedraitis laikomas antruoju Žemaitijos krikštytoju, nes jo vyskupavimo laikotarpiu Žemaičiuose buvo pakirstos reformacijos šaknys, kraštas palaipsniui sugrįžo prie krikščionybės.

(Nukelta į 8 p.)

Žemaitija (viršuje, kairėje) Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapyje. 1654 m.

(Atkelta iš 7 p.)

1602 m. Žemaitijos vyskupijoje įkurtas pirmasis vienuolynas – Kretingoje didikas Jonas Karolis Chodkevičius įkurdino pranciškonus.

1616 m. Kražiuose įkurta kolegija – svarbiausias tuo metu Žemaitijoje veikęs religijos ir kultūros centras, kuriam vadovavo jėzuitai. Tai buvo populiariausia ir garsiausia aukštesnės pakopos mokykla Žemaitijoje. Nuo 1654 m. kita jėzuitų kolegija veikė Pašiaušėje.

XVII a. Žemaitijoje labai išaugo mokyklų skaičius. Vien iki XVII a. vidurio oficialiuose dokumentuose randama žinių apie 20 tuo metu Žemaitijoje veikusių parapinių mokyklų.

1622 m. vyskupas St. Kiška, iš pradžių klierikus siuntęs mokytis į Vilnių, juos perkėlė į Varnius. Čia, prie katedros, buvo pastatyti seminarijos namai. Seminaristus mokė, auklėjo jėzuitai. 1626–1630 m. Žemaičių kunigų seminarija perkelta į Kražius, nes jėzuitams buvo patogiau klierikus mokytis prie ten veikusios kolegijos.

Apie 1744 m. naujus, gražius medinius seminarijos rūmus Varniuose pastatė vyskupas A. Tiškevičius. Čia iš Kražių buvo perkelti aštuoni studentai. 1864 m. Žemaičių kunigų seminarija, rusų valdžiai reikalaujant, buvo perkelta į Kauną.

1636 m. įvyko Žemaičių vyskupystės sinodas, kuris atkreipė išskirtinį dėmesį į Žemaitijos gyventojų švietimo reikalus. Šio sinodo nurodymu prie visų vyskupijoje veikusių bažnyčių turėjo būti įsteigtos mokyklos ir išlaikomi mokytojai.

1654 m., užklupus karui su švedais (1654–1661), prasidėjo žemaičių nelaimės, kurios jų neapleido iki baisiojo 1710–1711 m. maro pabaigos.

1655 m. rugpjūčio 17 d. J. Radvilos įkalbėti 436 Žemaitijos bajorai pasirašė sutartį su švedais.

1656 m. balandžio pabaigoje Žemaitijos kunigaikštystėje, Breslaujos, Ukmergės ir Upytės pavietuose prasidėjo sukilimas prieš čia dislokuotas švedų įgulas.

1678–1679 m. žemaičiai vėl dalyvavo susirėmimuose su švedais. Tuo metu švedai, planuodami užpulti Prūsiją, norėjo iš Kuršo pereiti per Žemaitiją.

1702 m. sausio 27 d. Karolis XII su pagrindinėmis švedų kariuomenės jėgomis perėjo LDK sieną ir įžengė į Žemaitiją. 1702 m. vasario 17 d. jis jau buvo pasiekęs Raseinius.

Per 1710–1711 m. baisųjį marą Žemaitijoje ištisi kaimai liko tušti – kraštas neteko beveik dviejų trečdalių gyventojų.

1764 m. buvo įsteigti Pilies ir Žemės teismai Telšiuose. Tai reiškė, kad Žemaitijos kunigaikštystėje sukuriami du administraciniai-teisiniai padaliniai. Į vieną įėjo 13 Raseinių, o į kitą – 15 buvusių Telšių pavietų. Po 11 metų teismas iš Telšių buvo perkeltas į Šiaulius. 1790 m. Telšių, kaip teisinio-administracinio vieneto, reikšmė buvo atstatyta, paliekant minėtas institucijas ir Šiauliuose.

1769 m. įvyko Šiaulių ekonomijos valstiečių sukilimas.

1772 m. įvyko I-asis Lietuvos-Lenkijos pasidalijimas.

1773 m. įvyko II-asis Lietuvos-Lenkijos pasidalijimas.

1791 m. susiformavo trys Žemaitijos pavietai (žemės), oficialiai pavadinti apskritimis. Jų valdymą iš esmės perėmė rusų valdžia.

1794 m. dalis žemaičių bajorų dalyvavo Tado Kosciuškos vadovaujame sukilime.

1795 m. įvykdžius III-ąjį Lietuvos-Lenkijos padalijimą, po kurio neliko apie 500 metų egzistavusios senosios Lietuvos valstybės, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, Žemaitija atiteko Rusijai. Tais metais visas kairysis Nemuno krantas nuo Baltstogės iki Šakių buvo prijungtas prie Prūsijos, o kita dalis, kuriai XIX a. lietuviai ir žemaičiai davė neoficialų Užnemunės vardą, buvo įjungta į penkis metus gyvavusios ir nuo Napoleono Prancūzijos priklausiusios Varšuvos kunigaikštystės sudėtį. Po Prancūzijos pralaimėjimo Rusijai (1812 m.) ir po Vienos kongreso (1815 m.) Užnemunė tapo autonominės Lenkijos karalystės, įėjusios į Romonovų imperijos sudėtį, dalimi.

1830–1831 m. sukilimo laikotarpiu žemaičių bajorų kelti reikalavimai buvo panašūs kaip ir kitų buvusios Abiejų Tautų Respublikos dalių bajorų. 1831 m. birželio 3–20 dienomis veikė Žemaitijos centrinė vyriausybė. Ji buvo sudaryta Tytuvėnuose. Į šią vyriausybę įėjo Raseinių, Šiaulių, Telšių apskričių sukilėlių valdžios atstovai.

1843 m. pertvarkant siaurės krašto administraciją, iš Vilniaus gubernijos buvo atkirstos 7 vakarinės apskritys ir tuo būdu sudaryta iki Pirmojo pasaulinio karo išsilaikiusi Kauno gubernija, į kurią įėjo didžioji Žemaitijos dalis.

1844 m. uždaryta Kražių gimnazija.

1863 m. sukilime aktyviai dalyvavo žemaičiai. Po šio sukilimo buvo nutraukta Žemaitijos bajorų seimelių veikla.

1864 m. Žemaičių vyskupijos centras iš Varnių, kur dar Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto laikais buvo įkurta pirmoji Žemaičių katedra, perkeltas į Kauną.

1864–1904 m., lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo laikotarpiu, Žemaitija aktyviai priešinosi šiam draudimui. Knygnešių ir spaudos platintojų priekyje buvo Žemaičių vyskupas, rašytojas, švietėjas, blaivybės sąjūdžio iniciatorius Motiejus Valančius.

1886 m. lapkričio 19 d. įvyko Kęstaičių (Alsėdžių valsčius, Plungės r.) bažnyčios gynimas – pirmasis masinis žemaičių pasipriešinimas rusų kėslams pravoslavinti katalikų bažnyčią Lietuvoje.

1869–1870 m. vyko garsioji pirmoji knygnešių byla, per kurią daugiausiai nukentėjo Žemaitijos kunigai, platinę Tilžės klebono Zabermano vardu išspausdintas Žemaičių vyskupo, rašytojo, švietėjo, blaivybės puoselėtojo Motiejaus Valančiaus knygeles.

1893 m. lapkričio 21–22 d. įvyko Kražių skerdynės. Rusų valdžiai kėsinant uždaryti Kražių bažnyčią, žemaičiai ėmė joje budėti, todėl Raseinių ispravninkas bažnyčios uždaryti neįstengė. Lapkričio 22-osios naktį jos uždaryti atvyko Kauno gubernatorius M. Klingenbergas. Žmonės jo neklausė. Tada maldininkus užpuolė 70 žandarų ir pradėjo juos varyti iš bažnyčios. Gynėjai pasipriešino. Tik ryte, iš Varnių atvykus 300 kazokų, kražiškiai buvo nugalėti. Devyni iš jų per susirėmimus žuvo, 44 buvo sunkiai sužeisti, apie 150 suimta ir pasodinta į kalėjimą.

1905–1907 m. įvykiai Rusijoje Žemaitiją paskatino kovoti už savo politinę ir ekonominę nepriklausomybę.

1918 m. vasario 16 d. Vilniuje Lietuvos tarybos nariai, tarp kurių buvo nemažai ir žemaičių, vadovaujami Jono Basanavičiaus, pasirašė Lietuvos nepriklausomybės Aktą.

1920 m. buvo išrinktas Lietuvos Steigiamasis seimas, kuriame buvo ir būrys žemaičių. Šis Seimas paskelbė, kad Lietuva yra demokratinė Respublika.

1922 m. Lietuvos seimas priėmė Žemės reformos įstatymą, tais pačiais metais Lietuvoje buvo įvesta nacionalinė valiuta – litas. Šios ir kitos tuo laikotarpiu vykusios reformos iš pagrindų pakeitė gyvenimą visuose istoriškai susiformavusiuose Lietuvos regionuose, tarp jų ir Žemaitijoje.

1923 m. Klaipėdos kraštas buvo prijungtas prie Lietuvos. Vėlesniais metais šiame krašte įsikūrė nemažai žemaičių. 1939 m. Klaipėdos kraštas vėl atiteko Vokietijai ir Lietuvai sugrąžintas tik po Antrojo pasaulinio karo.

1925 m. gegužės 14 d. Vytauto Didžiojo universitete (Kaunas) buvo įregistruota Žemaičių studentų Simono Daukanto draugija.

1826 m., kuriant Lietuvos bažnytinę provinciją, iš Žemaičių vyskupijos buvo sudaryta Kauno arkivyskupija, Telšių bei Panevėžio vyskupijos.

1932 m. vasario 16 d. Telšiuose įkurtas Žemaičių muziejus „Alka“.

1938 m. Žemaičių rašytojų sambūrio iniciatyva (veikė 1937–1945 m.) išleista pirmoji žemaičių poezijos ir prozos antologija „Žemaičiai“ (sudarė Stasys Anglickis).

1941 m. birželio mėnesį didelį būrį žemaičių krašto inteligentų ir kitų sovietinei valdžiai neparankių krašto žmonių sovietai ištrėmė į Rusiją (daugiausia – į Sibirą).

1941 m. birželio 22 d. Hitlerio kariuomenei peržengus Lietuvos sieną, Žemaitija jau pirmąją dieną patyrė didelių nuostolių. Karo metu žuvo daug krašto gyventojų. Nacių vykdytas žydų tautos genocidas pakirto šaknis Žemaitijoje ilgą laiką klestėjusiai didžiulei žydų bendruomenei.

1941 m. birželio 25 d. bolševikai Rainių miškelyje žiauriai nukankino 73 politinius kalinius. 1991 m. jų žudynių vietoje pastatyta, pašventinta Rainių koplyčia – paminklas tautos kančioms.

Antrojo pasaulinio karo metais tūkstančiai žemaičių krašto gyventojų buvo prievarta išvežta darbams į Vokietiją, paimta į vokiečių ir rusų kariuomenių formuojamus karinius dalinius. Baigiantis karui, daugelis krašto gyventojų, suprasdami, kad į Lietuvą sugrįžus sovietams, jie gali patirti represijas, pasitraukė iš Lietuvos.

(Nukelta į 29 p.)

Alsėdžių (Plungės r.) valsčiaus atstovai Didžiajame Vilniaus seime 1905 m. gruodžio mėnesį. Centre sėdi Stanislovas Narutavičius, broliai Čizai.

Vilniaus konferencijos prezidiumas ir sekretoriatas. A. Jurašaičio nuotrauka

Lietuvos tarybos nariai, Lietuvos nepriklausomybės Akto signatarai (sėdi iš kairės): Jonas Vileišis, Jurgis Šaulys, Justinas Staugaitis, Stanislovas Narutavičius, Jonas Basanavičius, Antanas Smetona, Kazimieras Šaulys, Steponas Kairys, Jonas Smilgevičius. Stovi (iš kairės): Kazimieras Bizauskas, Jonas Vailokaitis, Donatas Malinauskas, Vladas Mironas, Mykolas Biržiška, Alfonsas Petruelis, Saliamonas Banaitis, Petras Klimas, Aleksandras Stulginskis, Jokūbas Šernas, Pranas Dovydaitis. A. Jurašaičio nuotrauka. Vilnius, 1918 m. vasario mėnuo.

Nuotraukos saugomos Lietuvos nacionaliniame muziejuje